

จริยศาสตร์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

พระศรีคัมภีรญาณ
(สมจินต์ วันจันทร์), ศ.ดร.

จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ผู้เขียน	พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์), ศ.ดร.		
บรรณาธิการ	กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี		
ศิลปะและรูปเล่ม	นายสมบุญณ์ เฟงพิศ		
พิสูจน์อักษร	นายสุชญา ศิริชัยภร	นายสุภฐาน สุดาจันทร์	
	นายจิระศักดิ์ ธารสุขกระจ่าง	นายสุรัตน์ คำโสภา	
	นางสาวสุจิตรา ชวธรรม์		
ออกแบบปก	นายพิจิตร พรหมลี		
พิมพ์ครั้งที่ ๑	กรกฎาคม ๒๕๕๙		
จำนวนพิมพ์	๒,๐๐๐ เล่ม		
ลิขสิทธิ์	ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ห้ามการลอกเลียนไม่ว่าส่วนใดๆของหนังสือเล่มนี้ นอกจากจะได้รับอนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรเท่านั้น		

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ วันจันทร์).

จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา.-- พระนครศรีอยุธยา :

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2559.

438 หน้า.

1. จริยศาสตร์--แง่ศาสนา. 2. พุทธศาสนากับจิตวิทยา. I. ชื่อเรื่อง.

170

ISBN 978-616-300-256-3

จัดพิมพ์โดย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทร ๐๓๕๒๔๘๐๑๓ โทรสาร ๐๓๕๒๔๘๐๑๓

จัดจำหน่ายโดย :

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
เลขที่ ๑๑-๑๗ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร
กรุงเทพมหานคร ๑๐๒๐๐
โทร.๐-๒๖๒๓-๖๓๒๔, โทรสาร ๐-๒๖๒๓-๖๓๒๓

คำปรารภ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ทรงสถาปนาให้เป็นสถานศึกษาพระไตรปิฎกและวิชาชั้นสูงสำหรับพระภิกษุสามเณรและคฤหัสถ์ จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ พัฒนาจิตใจและสังคม โดยมีพันธกิจผลิตบัณฑิต วิจัยและพัฒนา ส่งเสริมพระพุทธศาสนาและบริการวิชาการแก่สังคมและทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม

มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการตามพันธกิจ ให้บริการวิชาการแก่สังคม มาโดยตลอด สำหรับหนังสือเรื่อง “จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” เล่มนี้ ได้พัฒนามาจากงานวิจัยเรื่อง “หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” ของพระศรีคัมภีร์ญาณ, ศ.ดร. ที่ได้รับทุนวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีงบประมาณ ๒๕๕๔ ซึ่งงานวิจัยเล่มนี้ มหาวิทยาลัยเห็นว่า มีเนื้อหาที่เกื้อกูลต่อการศึกษาลักษณะทางพระพุทธศาสนา ของพระภิกษุสามเณร นิสิตนักเรียน และประชาชน หากได้จัดพิมพ์เผยแพร่ ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ในการศึกษาหลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้งและเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงงานวิจัย ของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้เป็นที่ปรากฏ

หนังสือเรื่อง “จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” เล่มนี้ ผู้วิจัยได้นำเสนอเนื้อหาในส่วนเบื้องต้น เกี่ยวกับความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา จากนั้นได้นำเสนอประเด็นสำคัญ อันได้แก่ (๑) สถานการณ์

(๔)

และแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางจริยธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๒) จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (๓) เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามกรอบพุทธจริยศาสตร์อันประกอบด้วย ตอนที่ ๑ เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมของนักคิดตะวันตก ตอนที่ ๒ บทอภิปรายทั่วไป ตอนที่ ๓ แนวทางวินิจฉัยความดี-ความชั่ว ตอนที่ ๔ เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามกรอบพุทธจริยศาสตร์ (๔) วิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมจากมุมมองปรัชญาตะวันตกและแนวทางประนีประนอม (๕) เป้าหมายระดับวิถีชีวิตในสังสารวัฏและเป้าหมายระดับอุดมคติ และสรุปผล ซึ่งในแต่ละประเด็นผู้วิจัยได้ดำเนินการงานวิจัยด้วยการสำรวจสถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางจริยธรรมศึกษาพุทธธรรมที่มีเนื้อหาเชิงจริยศาสตร์ ศึกษาเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามกรอบแห่งพุทธจริยศาสตร์ ศึกษาเป้าหมายแห่งพุทธจริยศาสตร์โดยวิธีการรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท วิเคราะห์และจัดระบบข้อมูล เป็นอย่างดี

มหาวิทยาลัยขอนแก่น โมนุทนาพระมหาสุทิตย์ อากาศโร, ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่อนุญาตมอบข้อมูลงานวิจัยเล่มนี้ และยินดีให้จัดพิมพ์เผยแพร่ และขออนุโมนุทนาขอบคุณต่อกุศลเจตนาอันแรงกล้าของ พระศรีคัมภีญาณ, ศ.ดร.รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยพุทธศาสตร์นานาชาติ และศาสตราจารย์ประจำคณะพุทธศาสตร์ ที่ได้มีวิริยะอุตสาหะอย่างยิ่ง ทุ่มเทกำลังสติปัญญา คำนวณรวบรวมและเรียบเรียงงานวิจัยเล่มนี้ขึ้น หวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยเล่มนี้ คงอำนวยประโยชน์ทางวิชาการ หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์

(๕)

ทางพระพุทธศาสนา ต่อพระภิกษุ สามเณร นิสิต นักเรียน และประชาชน
สืบไป

(พระพรหมบัณฑิต,ศ.ดร.)

อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บันทึกข้อความ

สาขาของ
สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์
เลขที่รับ ๓๓๑
วันที่ ๓ มี.ค. ๕๖
เวลา ๙.๑๕

ส่วนงาน กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี ชั้น ๓ โทร. ๐๓๕-๒๔๘-๐๓๓

ที่ ศธ ๖๓๐๐.๗/ ๕๐๕ วันที่ ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๘

เรื่อง ขออนุญาต copy ข้อมูลรายงานวิจัย เรื่อง “หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”
และจัดพิมพ์เผยแพร่และจัดจำหน่าย

กราบมนตรีการ ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ตามที่ พระศรีคัมภีร์ญาณ,รศ.ดร. รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย “หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา” และได้ส่งรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง “หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา” ความทราบแล้ว นั้น

กองวิชาการ สำนักงานอธิการบดี พิจารณาเห็นว่า เรื่อง “หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา” มีเนื้อหาเกื้อกูลต่อการศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ของพระภิกษุสามเณร นิสิต นักเรียนและประชาชนทั่วไป ได้ระดับหนึ่ง สมควรที่จะจัดพิมพ์เผยแพร่ ดังนั้น จึงขออนุญาต copy ข้อมูลรายงานวิจัย เรื่อง “หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา” และจัดพิมพ์เผยแพร่ และจัดจำหน่าย ประมาณการจัดพิมพ์ จำนวน ๓,๐๐๐-๒๐๐๐ เล่ม ต่อไป

จึงกราบมนตรีการมาเพื่อทราบและพิจารณาอนุญาต

(นายสุชนา สิริชญกร)

รองผู้อำนวยการกองวิชาการ

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว)

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

๕ มี.ค. ๕๖

คำนำ

งานวิจัยเรื่อง “หลักจริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” เล่มนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์ เพื่อสำรวจสถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นปัญหาทางจริยธรรมซึ่งปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ศึกษาพุทธธรรมที่มีเนื้อหาเชิงจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ศึกษาเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามกรอบแห่งพุทธจริยศาสตร์ และศึกษาเป้าหมายแห่งพุทธจริยศาสตร์ โดยวิธีการรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท วิเคราะห์และจัดระบบข้อมูล แล้วทำให้ทราบผลการศึกษาโดยย่อ ประกอบด้วยเนื้อหาในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเป็นประเด็นทางจริยธรรมแทบทั้งสิ้น ในยุคต้นที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมโปรดสัตว์โลก พระพุทธองค์ยังไม่ได้บัญญัติศีลสิกขาบทเป็นข้อๆ แยกเป็นส่วนหนึ่งต่างหากเหมือนกับที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน พระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ จึงมีสาระทั้งที่เป็นศีลและธรรมรวมอยู่ด้วยกัน ดังเช่นเนื้อหาของโอวาทปาติโมกข์ อีกอย่างหนึ่ง สิ่งที่เรียกว่าความดีในสมัยนั้นก็คือการละชั่วทำดีตามกรอบแห่งจูปศีล มัชฌิมศีล และมหาศีล ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงสร้างบัพพัญญุตินี้เรียกว่าปาติโมกข์ขึ้นมาเป็นแนวปฏิบัติสำหรับภิกษุและภิกษุณี ทรงจัดระบบศีลที่มีอยู่เดิมแล้วสร้างบัพพัญญุตินี้เรียกว่าเบญจศีลขึ้น สำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน จัดระบบเป็นอุโบสถศีลสำหรับคฤหัสถ์ผู้ครองเรือนแต่ประสงค์จะถือปฏิบัติเคร่งครัดขึ้นมาอีก และจัดระบบเป็นทศศีลสำหรับสามเณร โดยมีสาระของจูปศีล มัชฌิมศีล และมหาศีลเป็นฐาน

อย่างไรก็ตาม หลักพุทธจริยศาสตร์มีเนื้อหาส่วนที่เป็นศีลและส่วนที่เป็นธรรมรวมกันอยู่ ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ชัดเจนว่าเนื้อหา

(๘)

ส่วนไหนเป็นศีล เนื้อหาส่วนไหนเป็นธรรม จึงพอสรุปได้ในขั้นนี้ว่า พุทธจริยศาสตร์มีทั้งส่วนที่เป็นคุณธรรมและจริยธรรม เช่น ข้อธรรมใน กุศลกรรมบถ ๑๐ ข้อธรรมในทศบารมี ข้อธรรมในมงคล ๓๘ ประการ หลักการของพุทธจริยศาสตร์ทั้งหมดเป็นชื่อเรียกคุณสมบัติภายในจิตด้วย เป็นแนวปฏิบัติ(ข้อธรรม)อันเป็นการแสดงออกถึงคุณสมบัติภายในจิต นั้นด้วย เป็นจริยธรรม(ศีลสิกขาบท)สำหรับถือปฏิบัติเพื่อละชั่วทำดีด้วย ประมวลพุทธจริยศาสตร์นี้คือการตอบคำถามข้อสงสัย

เมื่อทราบว่า มหาวิทยาลัยมีความประสงค์จะจัดพิมพ์งานวิจัย เล่มนี้เผยแพร่ ก็ได้ประสานงานให้คณะทำงาน กองวิชาการ เปลี่ยนชื่อ หนังสือใหม่เป็น “พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา” และให้ปรับ รูปแบบงานวิจัยบางแห่ง มาเป็นรูปแบบหนังสือทางวิชาการ เพื่อให้ทำเนื้อหา สาระภายในเล่ม น่าสนใจ และชวนให้น่าติดตามเพิ่มมากขึ้น

หนังสือ “จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธานุสาสนา” เล่มนี้ ผู้เขียน ได้จัดระบบข้อมูลที่มีอยู่แล้วซึ่งยังในแหล่งข้อมูลที่หลากหลายให้มาอยู่ใน แหล่งข้อมูลเดียว ทำให้สะดวกแก่การศึกษาของพระภิกษุสามเณร ตลอดจน นิสิตระดับปริญญาโทและปริญญาเอก สาขาวิชาพระพุทธานุสาสนาและ ปรัชญา ซึ่งเนื้อหาในหนังสือเล่มนี้จะเป็นการตอบคำถามที่ว่า ความดีคือ อะไร ? ปัญหาว่า อะไรคือเกณฑ์ตัดสินความดี ? พุทธจริยศาสตร์ในส่วน ที่เป็นจริยธรรม มีบทบัญญัติและมีเกณฑ์ตัดสินการละเมิดบทบัญญัติ ชัดเจน เช่น ศีลข้อปาณาติบาตมีเกณฑ์ตัดสินการล่วงละเมิด คือ (๑) สัตว์มีชีวิต (๒) รู้ว่าเป็นสัตว์มีชีวิต (๓) มีเจตนาจะฆ่า (๔) มีความ พยายามฆ่า (๕) สัตว์ตายด้วยความพยายามนั้น จึงไม่ปรากฏปัญหาในการ ตีความบทบัญญัติมากนัก เกณฑ์ตัดสินในแต่ละบทบัญญัติเป็นอย่างไร

(๑๙)

ก็เป็นข้อยุติตามนั้น บางบทบัญญัติมีข้อยกเว้น เช่น บทบัญญัติว่า “ภิกษุ
ก่อไฟผิงต้องอาบัติปาจิตตีย์ ยกเว้นแต่มีเหตุจำเป็น” บางบทบัญญัติก็ไม่มี
ข้อยกเว้น เมื่อมองจากมุมมองของทฤษฎีปรัชญาตะวันตกบางสำนัก เช่น
พวกสุขนิยม ประโยชน์นิยม มีประเด็นโต้แย้งกันบ้างเกี่ยวกับเกณฑ์
ตัดสินในบางสาขาบท เช่นกรณีการพูดความจริงที่ไม่มีประโยชน์กับการ
พูดเท็จที่มีประโยชน์ แต่ประเด็นที่โต้แย้งเหล่านี้ไม่ได้ทำให้พุทธศาสนิกชน
เกิดความสับสนในการตีความและถือปฏิบัติพุทธจริยศาสตร์ เพราะข้อ
ธรรมในระบบพุทธจริยศาสตร์มีความชัดเจนตั้งแต่นิยามเกี่ยวกับความดี
เกณฑ์ตัดสินความดี มีความเชื่อมโยงชัดเจนระหว่างความดี เกณฑ์ตัดสิน
ความดีกับเป้าหมายของความดี(หรือของชีวิต) บุคคลผู้ถือปฏิบัติตาม
ข้อธรรมในพุทธจริยศาสตร์ ย่อมได้รับอานิสงส์(ประโยชน์)ระดับวิถีชีวิตใน
สังสารวัฏคือสมบูรณ์ด้วยโภคทรัพย์เป็นอันมาก กิตติศัพท์อันงาม(ชื่อเสียง)
ย่อมขจรไป มีความแก่ล้าวก้าวไม่ก่อเขินเมื่ออยู่ในท่ามกลางมหาสมาคม
ไม่หลงลืมสติตาย หลังจากตายแล้ว ย่อมไปเกิดในสุคติ เมื่อบุคคลยึดมั่น
ถือปฏิบัติตามข้อศีลธรรมอย่างต่อเนื่อง ย่อมได้รับอานิสงส์ระดับอุดมคติ
คือวิชา วิมุตติ วิสุทธิ มรรค ผล นิพพาน ซึ่งถือเป็นเป้าหมายสูงสุดทาง
พระพุทธศาสนา ได้ในระดับหนึ่ง หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะ
อำนวยประโยชน์เชิงวิชาการในด้านจริยศาสตร์แนวพุทธ แก่คณาจารย์
นิสิต นักศึกษา และประชาชนผู้สนใจสืบไป

(พระศรีคัมภีรญาณ,ศ.ดร.)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

อักษรย่อชื่อคัมภีร์

วิ.มหา.(ไทย)	วินัยปิฎก	มหาวิภังค์
วิ.ภิกขุณี.(ไทย)	วินัยปิฎก	ภิกขุณีวิภังค์
วิ.ม.(ไทย)	วินัยปิฎก	มหาวรรค
วิ.จุ.(ไทย)	วินัยปิฎก	จุฬวรรค
วิ.ป.(ไทย)	วินัยปิฎก	ปริวาร
ที.สี.(ไทย)	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค
ที.ม.(ไทย)	ทีฆนิกาย	มหาวรรค
ที.ปา.(ไทย)	ทีฆนิกาย	ปาฎีกวรรค
ม.มู.(ไทย)	มัชฌิมนิกาย	มูลปัณณาสก์
ม.ม.(ไทย)	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปัณณาสก์
ม.อุ.(ไทย)	มัชฌิมนิกาย	อุปริปัณณาสก์
สั.ส.(ไทย)	สังยุตตนิกาย	สคาถวรรค
สั.นิ.(ไทย)	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค
สั.ข.(ไทย)	สังยุตตนิกาย	ขันธวารวรรค
สั.สพ.(ไทย)	สังยุตตนิกาย	สหายนวรรค
สั.ม.(ไทย)	สังยุตตนิกาย	มหาวารวรรค
อง.เอกก.(ไทย)	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต
อง.ทุก.(ไทย)	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต
อง.ติก.(ไทย)	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต
อง.จตุกก.(ไทย)	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต
อง.ปญจก.(ไทย)	อังกุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต
อง.ฉก.(ไทย)	อังกุตตรนิกาย	ฉกนิบาต
อง.สตตก.(ไทย)	อังกุตตรนิกาย	สตตกนิบาต

อง.อภุชวก.(ไทย)	อังกุตตรนิกาย	อภุชวกนินบาต
อง.นวก.(ไทย)	อังกุตตรนิกาย	นวกนินบาต
อง.ทสก.(ไทย)	อังกุตตรนิกาย	ทสกนินบาต
อง.เอกาทสก.(ไทย)	อังกุตตรนิกาย	เอกาทสกนินบาต
ขุ.ขุ.(ไทย)	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ
ขุ.ธ.(ไทย)	ขุททกนิกาย	ธรรมบท
ขุ.อุ.(ไทย)	ขุททกนิกาย	อุทาน
ขุ.อิติ.(ไทย)	ขุททกนิกาย	อิติวุตตกะ
ขุ.สุ.(ไทย)	ขุททกนิกาย	สุตตนิบาต
ขุ.วิ.(ไทย)	ขุททกนิกาย	วิมานวัตถุ
ขุ.เปต.(ไทย)	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ
ขุ.เถร.(ไทย)	ขุททกนิกาย	เถรคาถา
ขุ.เถรี.(ไทย)	ขุททกนิกาย	เถรีคาถา
ขุ.ชา.(ไทย)	ขุททกนิกาย	ชาดก
ขุ.ม.(ไทย)	ขุททกนิกาย	มหานิทเทศ
ขุ.จู.(ไทย)	ขุททกนิกาย	จูฬนิเทศ
ขุ.ป.(ไทย)	ขุททกนิกาย	ปฐีสัมภิตามรรค
ขุ.อป.(ไทย)	ขุททกนิกาย	อปทาน
ขุ.พุทธ.(ไทย)	ขุททกนิกาย	พุทธวงศ์
ขุ.จรียา.(ไทย)	ขุททกนิกาย	จรียาปิฎก
อภิ.สง.(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	ธัมมสังคณี
อภิ.วิ.(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	วิภังค์
อภิ.ธ.(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	ธาตูกถา
อภิ.ปุ.(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	ปุคคัลบัญญัติ

(๑๒)

อภิ.ก.(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	กถาวัตถุ
อภิ.ย.(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	ยมก
อภิ.ป.(ไทย)	อภิธรรมปิฎก	ปฏิฐาน
วิ.อ.(ไทย)	สมันตปาสาทิกา	อรรถกถาพระวินัยปิฎก
อง.ติก.อ.(ไทย)	มโนรถปुरुณี	อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต
ช.ธ.อ.(ไทย)	ฉัมมปทัฏฐกถา	อรรถกถาชุตทกนิกาย ธรรมบท
มิลินท.	มิลินทปัญหา	
วิสุทฺธิ.	วิสุทฺธิมรรคปกรณ์	

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำปรารภ	(๓)
หนังสืออนุญาต	(๖)
คำนำ	(๗)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
บทที่ ๒ สถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นปัญหา	
ทางจริยธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา	๗
- สถานการณ์และแนวคิดในอัครคัมภีร์	๗
- สถานการณ์และแนวคิดในจกัถวัตติสูตร	๑๕
- สถานการณ์และแนวคิดในอรรถกถา มหาสุปินชาดก	
ว่าด้วยบาปอกุศลธรรมปัจจุบันที่จะส่งผลร้ายในอนาคต ๒๘	
- ประเด็นปัญหาเชิงจริยธรรมในมหาสุปินนิมิต ๑๖ เรื่อง	๔๐
- สถานการณ์และแนวคิดในอรรถกถาธรรมบท	๔๓
- พระมหาปาละเดินจงกรมเหยียบแมลงค่อมทองตาย	๔๓
- พระเจ้าปเสนทิทรงสดับเสียง ทุ.ส.น.โส.	๔๖
- ชาวนาเผาบรรณศาลาของพระปัจเจกพุทธเจ้า	๔๙
- เพชฌฆาตตายไปเกิดในสวรรค์ชั้นดุสิต	๕๑
- นายพรานชื่อโกกะถูกสุนัขกัดตายเพราะจีวคลุ่มตัว	๕๓
- นกกระเรียนกลืนกินแก้วมณีของนายช่างแก้ว	๕๔
- สถานการณ์และแนวคิดในเสวิตัพพาเสวิตัพพสูตร	๕๖
- สถานการณ์และแนวคิดในธัญยานิสสูตร	๕๗

(๑๔)

- กรณีอนุญาตฉันทปลาและเนื้อในสังฆเภทชั้นธกะ	๖๑
- กรณีทำบุญได้บาปในชีวกสูตร	๖๔
- กรณีฆ่าแพะทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย	๖๖
- จริยธรรมในพรหมชาลสูตร	๖๗
- สถานการณ์และแนวคิดในจุฬามวิมังคสูตร และมหากัมมวิมังคสูตร	๗๑
- กรณีภิกษุผู้เป็นอาทิกัมมิกะต้นเหตุให้บัญญัติ ภิกขุปาติโมกข์	๗๔
- กรณีภิกษุผู้เป็นอาทิกัมมิกะต้นเหตุให้บัญญัติ ภิกขุณีปาติโมกข์	๘๔
- กรณีภิกษุผู้เป็นอาทิกัมมิกะต้นเหตุให้บัญญัติ ศีลสิกขาบทนอกพระปาติโมกข์	๘๕
- หลักคิดในการสร้างบทบัญญัติพุทธจริยศาสตร์	๘๘
บทที่ ๓ จริยศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธานุศาสตร์	๑๐๓
- จริยศาสตร์ทั่วไป	๑๐๓
- แนวคิดที่เป็นพื้นฐานของพุทธจริยศาสตร์ :	
ชีวทัศน์และโลกทัศน์ในพระพุทธานุศาสตร์	๑๑๑
๑. ชีวทัศน์คืออะไร ? : ชั้นธรรมาและอายตนะ	๑๑๑
๒. ชีวทัศน์เป็นอย่างไร ? : ไตรลักษณ์	๑๒๒
๓. ชีวทัศน์เป็นไปอย่างไร ? : ปฏิจจสมุปบาทและกรรม	๑๒๕
๔. ชีวทัศน์ควรเป็นอยู่อย่างไร ? : สัทธาและไตรสิกขา	๑๓๘
- คุณค่าทางจริยธรรมจากแนวคิดเชิงชีวทัศน์โลกทัศน์ ในพระพุทธานุศาสตร์	๑๔๙

(๑๕)

๑. ชั้นธำตุกับคุณค่าทางจริยธรรม	๑๔๙
๒. อายตนะกับคุณค่าทางจริยธรรม	๑๕๑
๓. ปฏิจจสมุพบาทกับคุณค่าทางจริยธรรม	๑๕๒
๔. กรรมกับคุณค่าทางจริยธรรม	๑๕๖
๕. ศรัทธาและไตรสิกขากับคุณค่าทางจริยธรรม	๑๕๘
- พุทธจริยศาสตร์ : กำเนิดและพัฒนากการเชื่อมโยง ระหว่างปรมัตถธรรมกับจริยธรรม	๑๖๐
- พุทธจริยศาสตร์ที่เป็น“คุณธรรม”	๑๖๔
๑. ทศพิธราชธรรม	๑๖๔
๒. เบญจธรรม	๑๖๕
๓. พรหมวิหาร	๑๖๖
- พุทธจริยศาสตร์ที่เป็น“จริยธรรม”	๑๖๗
๑. อณาการวินัย	๑๖๗
๑.๑ ปาติโมกขสังวรศีล	๑๖๗
๑.๒ อินทริยสังวรศีล	๑๗๐
๑.๓ อาชีวปาริสุทธิศีล	๑๗๓
๑.๔ ปัจจยสันนิสสิตศีล	๑๗๖
๑.๕ ทศศีล	๑๗๘
๑.๖ ฐุดงค์	๑๘๐
๒. อากาการวินัย	๑๘๓
๒.๑ เบญจศีล	๑๘๓
๒.๒ อุโบสถศีล	๑๘๙

(๑๖)

- พุทธจริยศาสตร์ที่เป็นทั้ง“คุณธรรมและจริยธรรม”	๑๙๓
๑. โอวาทปาติโมกข์	๑๙๔
๒. กุศลกรรมบถ	๑๙๕
๓. มงคล ๓๘ ประการ	๑๙๖
๔. ทศบารมี	๒๐๑
บทที่ ๔ เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามกรอบพุทธจริยศาสตร์	๒๐๗
- ข้อตกลงเบื้องต้นในการศึกษาวิเคราะห์	๒๐๗
- ตอนที่ ๑	๒๐๙
เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมของนักคิดตะวันตก	๒๐๙
๑. สุขนิยม(hedonism)	๒๐๙
๒. ประโยชน์นิยม(utilitarianism)	๒๑๓
๓. กรณียธรรมหรือทฤษฎีของคานต์(deontology)	๒๑๗
- ตอนที่ ๒	
บทอภิปรายทั่วไป	๒๒๑
- นิยามของคำว่า“ความดี/ถูก//บุญ/กุศล”	
และ“ความไม่ดีหรือความชั่ว/ผิด/บาป/อกุศล”	๒๒๑
- ตอนที่ ๓	
แนวทางวินิจฉัยความดี-ความชั่ว	๒๒๖
แนวทางที่ ๑ ดูเจตนาที่เป็นมูลเหตุ	๒๒๖
แนวทางที่ ๒ ตรวจสอบสภาพของจิตใจ	๒๒๗
แนวทางที่ ๓ ใคร่ครวญดูสำนึกมโนธรรม	๒๒๘
แนวทางที่ ๔ ฟังความเห็นของนักปราชญ์หรือ	
วิญญูชน	๒๒๘

(๑๗)

แนวทางที่ ๕ คู่มือผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น ๒๒๙

แนวทางที่ ๖ ใช้ลักษณะตัดสินธรรมวินัย ๒๒๙

- ตอนที่ ๔

เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมตามกรอบพุทธจริยศาสตร์ ๒๓๑

๑. ภิกขุปาติโมกข์และภิกขุณีปาติโมกข์ ๒๓๑

๑.๑ องค์ประกอบในเกณฑ์ตัดสิน ๒๓๑

๑.๒ เกณฑ์ตัดสินตามบทบัญญัติ ๒๓๓

๑.๓ รูปแบบและแนวทางวินัยัยตัดสิน

การล่วงละเมิดบทบัญญัติ(สิกขาบท)

ตามกรอบอาบัติ ๗ กอง ๒๓๕

๒. เบญจศีลอุโบสถศีลและทศศีล ๒๓๙

๒.๑ ธรรมชาติของเกณฑ์ตัดสิน ๒๓๙

๒.๒ เกณฑ์ตัดสินตามหลักการแห่งบทบัญญัติ ๒๔๐

๒.๓ เกณฑ์ตัดสินตามกฎหมายแห่งกรรม ๒๘๗

๓. เกณฑ์ตัดสินตามบทบัญญัติ(หรือข้อธรรม)

ในกุศลกรรมบถ ๒๙๑

บทที่ ๕ วิเคราะห์เกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมจากมุมมอง

ปรัชญาตะวันตกและแนวทางประนีประนอม ๒๙๙

กรอบในการวิเคราะห์ ๒๙๙

ตอนที่ ๑

เปรียบเทียบกับทัศนะของนักสุขนิยมประโยชน์นิยมและ

กรณีธรรม ๓๐๐

(๑๘)

๑. ฝึกชุปาติโมกข์และฝึกชุนีปาติโมกข์	๓๐๐
๒. เบญจศีลอุโบสถศีลและทศศีล	๓๑๔
ตอนที่ ๒	
แนวทางประนีประนอมเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม	๓๒๖
๑. เหตุผลและความจำเป็น	๓๒๖
๒. วิถีหาจุดกึ่งกลางแนวคิดเรื่องทางสายกลาง ของอาริสโตเติล	๓๓๐
๓. การได้อย่างเสียอย่างแบบสร้างสรรค์	๓๓๕
๔. บุรณาการ ๒ หลัก ตรงข้ามอย่างกลมกลืน	๓๔๐
บทที่ ๖ เป้าหมายระดับวิถีชีวิตในสังสารวัฏและเป้าหมาย ระดับอุดมคติ	๓๔๗
- เป้าหมายระดับวิถีชีวิตในสังสารวัฏ : สุขคติ	๓๔๘
- พัฒนาการทางกายภาพและจิตภาพตามกรอบ แห่งไตรสิกขา : มรรคจากเป้าหมายระดับวิถีชีวิต ในสังสารวัฏสู่เป้าหมายระดับอุดมคติ	๓๕๗
- เป้าหมายระดับอุดมคติด้านที่ ๑ : วิชาวิมุตติวิสุทธิ และนิพพาน	๓๘๒
- เป้าหมายระดับอุดมคติด้านที่ ๒ : มรรคผล	๓๘๗
- เป้าหมายระดับอุดมคติด้านที่ ๓ : อริยบุคคล	๔๐๐
บทที่ ๗ สรุป	๔๐๓
บรรณานุกรม	๔๑๒
ประวัติผู้วิจัย	๔๑๗

(๑๙)

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่ ๑	แสดงกรอบแนวคิดและกระบวนการวิจัย	๖
แผนภูมิที่ ๒	แสดงกำเนิดและพัฒนาการของวิถีชีวิต อันนำมาซึ่งบาปอกุศลกรรมในสังคม	๑๔
แผนภูมิที่ ๓	แสดงทิศทางตรงกันข้ามระหว่างอกุศลกรรมบถ กับจำนวนอายุ	๒๗
แผนภูมิที่ ๔	แสดงกระบวนการของกรรมและกระบวนการ ของชีวิตในกระบวนการของจิต ๑๗ ขณะ	๑๓๕
แผนภูมิที่ ๕	แสดงโครงสร้างและสาระแห่งพุทธจริยศาสตร์	๒๐๔
แผนภูมิที่ ๖	แสดงข้อธรรมในพุทธจริยศาสตร์ที่มีสาระเป็นทั้ง คุณธรรมและจริยธรรมจำแนกเป็นฝ่ายคุณธรรม กับฝ่ายจริยธรรม	๒๐๕
แผนภูมิที่ ๗	แสดงโครงสร้างองค์ประกอบทฤษฎีสุนิยม	๒๑๓
แผนภูมิที่ ๘	แสดงโครงสร้างองค์ประกอบทฤษฎีประโยชน์นิยม	๒๑๗
แผนภูมิที่ ๙/๑	แสดงโครงสร้างองค์ประกอบภริยธรรม หรือทฤษฎีของคานต์	๒๑๙
แผนภูมิที่ ๙/๒	แสดงโครงสร้างองค์ประกอบภริยธรรม หรือทฤษฎีของคานต์	๒๒๐
แผนภูมิที่ ๑๐	แสดงกระบวนการและขั้นตอนการทำโคลนนิ่ง	๒๔๖
แผนภูมิที่ ๑๑	แสดงประเด็นได้ประเด็นเสียและเป้าหมาย	๓๓๙
แผนภูมิที่ ๑๒	แสดงประเด็นที่จะบูรณาการและเป้าหมาย	๓๔๖

(๒๐)

แผนภูมิที่ ๑๓	แสดงความสัมพันธ์เชิงเหตุผลตามลำดับแห่งไตรสิกขา(อริศีลสิกขา,อริจิตตสิกขาและอริปัญญาสิกขา)	๓๖๑
แผนภูมิที่ ๑๔	แสดงอริศีลสิกขาและอริจิตตสิกขาในฐานะเป็นรากของอริปัญญาสิกขา	๓๖๕
แผนภูมิที่ ๑๕	แสดงลำดับพัฒนาการแห่งวิสุทธิ	๓๙๑
แผนภูมิที่ ๑๖	แสดงสรุปพัฒนาการไปสู่เป้าหมายระดับต่างๆตามลำดับเริ่มต้นด้วยศีลสมาธิปัญญาและนิพพาน	๓๙๖

บทที่ ๑

บทนำ

คำสั่งสอนอันเป็นประธาน เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธเจ้า เรียกว่า “ปาพจน์” มี ๒ อย่าง คือ (๑) ธรรม คำสอนแสดงหลักความจริงที่ควรรู้ และ แนะนำหลักความดีที่ควรประพฤติ (๒) วินัย คำสั่ง ข้อบัญญัติที่วางไว้เป็นหลัก กำกับความประพฤติให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเสมอกัน^๑ รวมเรียกว่า ธรรมวินัย

“ธรรมวินัย” นั้นเมื่อตรวจสอบดูในด้านต่างๆ เช่น ด้านนิรุกติศาสตร์ ด้านรูปแบบของถ้อยคำภาษา ด้านลักษณะการเดินเนื้อเรื่อง สามารถแบ่งออกเป็น ๙ อย่าง เรียกว่า นวสังคตศาสตร์ แปลว่า คำสอนของพระศาสดามีองค์ ๙ ประกอบด้วย^๒ (๑) สุตตะ ได้แก่ พุทธพจน์ที่มีสาระเป็นแก่นร้อยเรียงเรื่องหนึ่งๆ หมายถึงเนื้อหาในพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎก (๒) เคยยะ ได้แก่ ข้อความที่มีร้อยแก้วและร้อยกรองผสมกัน หมายถึงพระสุตที่มีคาถาทั้งหมด (๓) เวยยาकरणะ ได้แก่ เนื้อความร้อยแก้วล้วน หมายถึงพระอภิธรรมปิฎก ทั้งหมด รวมทั้งพระสุตที่ไม่มีคาถาและพระพุทธพจน์ที่ไม่จัดเข้าในองค์ ๘ ข้อ

---

^๑ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๒๑๖/๑๖๔, คำอธิบายในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๖๙.

^๒ วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๙/๑๑, ม.ม. (ไทย) ๑๒/๒๓๘/๒๕๒, อ.จ.ตฤก. (ไทย) ๒๑/๑๘๖/๒๖๗, ๑๙๑/๑๗๖-๑๗๘, อ.ง.ปญจก. (ไทย) ๒๒/๗๓/๑๒๓, ๗๔/๑๒๕, ๑๕๕/๒๕๓, ๕๑/๕๑๙-๕๒๐, คำอธิบายในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, หน้า ๒๒๑.

ที่เหลือ (๔) คาถา ได้แก่ ความร้อยกรองล้วน หมายถึงเอาเนื้อหาตอนธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา และคาถาล้วนในสุตตนิบาตที่ไม่มีชื่อว่าเป็นสูตร (๕) อุทาน ได้แก่ พระคาถาที่พระพุทธเจ้าทรงเปล่งด้วยพระหฤทัยอันสพรคต(ประกอบ) ด้วยโสมนัสสัมปยุตด้วยญาณ รวมเป็นพระสูตร ๘๒ สูตร (๖) อิติวุตตะกะ ได้แก่ พระสูตร ๑๑๐ สูตร ที่ตรัสโดยนัยว่า วุตต์ เหน็ด ภาควตา... (๗) ชาดก ได้แก่ ชาดก ๕๕๐ เรื่อง มือป็นณกชาดก เป็นต้น (๘) อัมภุตธรรม ได้แก่ พระสูตรที่ว่าด้วยเรื่องอัศจรรย์ไม่เคยมี หมายถึงพระสูตรทุกสูตรที่ตรัสว่าเป็นต้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย ข้ออัศจรรย์ไม่เคยมี ๔ อย่างนี้ หาได้ในอานนท...” (๙) เวทลละ ได้แก่ พระสูตรแบบถามตอบ เช่น จูฬเวทลลสูตร มหาเวทลลสูตร สัมมาทิฏฐิสูตร สักกปัญหสูตร

ต่อมาได้มีการจัดแบ่งหมวดหมู่คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็น ๓ ปิฎก เรียกว่า ไตรปิฎก^๓ แปลว่า คัมภีร์หรือตำรา ๓ หมวด หมายถึง คัมภีร์ประมวลธรรมวินัย ๓ หมวด ประกอบด้วย^๔

หมวดที่ ๑ วินัยปิฎก หมวดพระวินัย ประมวลสิกขาบทสำหรับภิกษุและภิกษุณีสงฆ์ แบ่งเป็น ๓ หมวดย่อย คือ (๑) วิภังค์ ประกอบด้วยมหาวิภังค์หรือภิกขุวิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทในปาติโมกข์(ศีล ๒๒๗)ฝ่ายภิกษุสงฆ์ และภิกขุณี-วิภังค์ ว่าด้วยสิกขาบทในปาติโมกข์(ศีล ๓๑๑)ฝ่ายภิกษุณีสงฆ์ (๒) ชันธกะ ว่าด้วยสิกขาบทนอกปาติโมกข์ มีทั้งหมด ๒๒ ชันธกะ แบ่งเป็น ๒ วรรค คือ

^๓ คำว่า “ปิฎก” โดยพยัญชนะ(ตัวอักษร)แปลว่า ตะกร้า แต่โดยอรรถแปลได้ ๒ ความหมาย คือ (๑) ปริยัติคือหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เช่น ในคำว่า “มาปิฎกสมปทานเนน อยู่ปลงใจเชื่อด้วยการอ้างปริยัติ” (๒)ภาชนะ; วิ.มหา. (ไทย) ๑/(๑๐) บทนำ.

^๔ วิ.ป. (ไทย) ๘/๘๒๖/๒๒๔, คำอธิบายในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, หน้า ๘๗-๘๘.

มหาวรรคและจุลวรรค (๓) ปริวาร เป็นคัมภีร์บรรจุคำถามคำตอบเหมือนกับ ซักซ้อมความรู้เกี่ยวกับพระวินัย มีลักษณะเป็นคัมภีร์ประกอบหรือเป็นคู่มือ ศึกษาพระวินัย

หมวดที่ ๒ สุตตันตปิฎก หมวดพระสูตร ๑๗,๕๐๕ สูตรและประมวล พระธรรมเทศนา คำบรรยายธรรมและเรื่องเล่าต่างๆ แบ่งเป็น ๕ นิกาย ประกอบด้วย (๑) ทีฆนิกาย ชุมนุมพระสูตรที่มีขนาดยาว ๓๔ สูตร (๒) มัชฌิม-นิกาย ชุมนุมพระสูตรที่มีความยาวขนาดปานกลาง ๑๕๒ สูตร (๓) สังยุตตนิกาย ชุมนุมพระสูตรที่รวมไว้เป็นหมวดๆ ๗,๗๖๒ สูตร (๔) อังคุตตรนิกาย ชุมนุมพระสูตรที่รวมเข้าไว้เป็นหมวดๆ ๙,๕๕๗ สูตร (๕) ขุททกนิกาย ชุมนุมพระสูตร ข้อธรรม คำอธิบายและเรื่องราวเบ็ดเตล็ด

หมวดที่ ๓ อภิธรรมปิฎก หมวดอภิธรรม ประมวลหลักธรรมและคำอธิบาย ในรูปหลักวิชาล้วนๆ เป็นปรมัตถธรรม ไม่เกี่ยวกับด้วยเหตุการณ์และบุคคล แบ่งเป็น ๗ คัมภีร์ ประกอบด้วย (๑) ธัมมสังคณี รวมข้อธรรมไว้เป็นหมวดหมู่ (๒) วิภังค์ อธิบายข้อธรรมที่รวมเป็นหมวดหมู่แยกแยะออกชี้แจงวินิจฉัยโดยละเอียด (๓) ธาตุกถา สงเคราะห์ข้อธรรมต่างๆ เข้าในชั้นๆ อายตนะ ธาตุ (๔) ปุคคลบัญญัติ บัญญัติความหมายบุคคลประเภทต่างๆ ตามคุณธรรมที่มีอยู่ในบุคคลนั้นๆ (๕) กถาวัตถุ แดลงวินิจฉัยทัศนะต่างๆ ที่ขัดแย้งกันระหว่างนิกาย (สำนัก) ทั้งหลายสมัยสังคายนาครั้งที่ ๓ (๖) ยมก ยกข้อธรรมขึ้นวินิจฉัยด้วยวิธีถามตอบโดยตั้งคำถามย้อนกันเป็นคู่ๆ (๗) ปุฏฐานหรือมหาปกรณ์ อธิบายปัจจัย ๒๔ โดยพิสดาร

เนื้อหาสาระของคำสั่งสอนดังกล่าวนี้ ยังสามารถแบ่งได้อีกเป็น ๒ แบบ ดังนี้

แบบที่ ๑ แบ่งตามระดับการแสดงเป็น^๕ (๑)สมมติเทศนา แสดงโดยสมมติตามความหมายที่รู้ร่วมกันหรือตกลงยอมรับกันของชาวโลก เช่น สัตว์ บุคคล ชาย หญิง กษัตริย์ เทวดา (๒)ปรมัตถเทศนา แสดงโดยปรมัตถ์ตามความหมายของสภาวะธรรมแท้ ๆ เช่น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ชันธ ชาติ ายตนะ

แบบที่ ๒ แบ่งตามระดับของเนื้อหาเป็น^๖ (๑)โลกียธรรม ธรรมอันเป็นวิสัยของโลก สภาวะเนื่องในโลก ได้แก่ขันธ ๕ พร้อมกับธรรมที่เนื่องด้วยขันธ ๕ ที่ยังมีอาสวะทั้งหมด (๒)โลกุตตรธรรม ธรรมอันมิใช่วิสัยของโลก สภาวะพ้นโลก ได้แก่ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑

ในคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหมดที่จัดแบ่งโดยรูปแบบต่างๆ ดังที่แสดงมานั้น ทิศทางหรือวัตถุประสงค์ของเนื้อหาเฉพาะที่ว่าด้วยคุณธรรมจริยธรรม^๗ สรุปลได้เป็น ๓ ส่วน เรียกว่า “โอวาท ๓” คือ^๘ (๑) ไม่ทำชั่วทั้งปวง (๒) ทำแต่ความดี (๓) ทำจิตของตนให้สะอาดบริสุทธิ์

^๕ อัง.อ. ๑/๙๙ เป็นต้น คำอธิบายในพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, หน้า ๖๔.

อภิ.ส. (ไทย) ๓๔/๗๐๖/๒๗๙, ๙๑๑/๓๕๕.

^๗ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า สามารถแบ่งได้เป็น ๒ ส่วนตามระดับของเนื้อหา คือ (๑) สัจธรรม เนื้อหาที่ว่าด้วยความจริงของโลกและชีวิต เช่น ชันธ ายตนะ ชาติไตรลักษณ์ ปฏิจจสมุปบาท กรรม-ในฐานะที่เป็นกฎธรรมชาติ หรือปรมัตถธรรมคือจิต เจตสิก รูป นิพพาน ตามหลักอภิปธรรม (๒)คุณธรรมจริยธรรมหรือศีลธรรม เช่น มัชฌิมาปฏิปทา ไตรสิกขา บุญกิริยาวัตถุ กรรม-ในฐานะที่เป็นกฎศีลธรรม รวมทั้งเป้าหมายแห่งศีลธรรมคือ วิชา วิมุตติ วิสุทธิ สันติ นิพพาน

^๘ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐, ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๑๘๓/๙๐.

ทิศทางหรือวัตถุประสงค์ที่สรุปลงเป็น ๓ อย่างนั้นก็ยังมีขอบเขตกว้างเกินไปที่จะกำหนดให้ชัดเจนไปว่า “เนื้อหาตอนไหนคือประเด็นปัญหาเชิงจริยธรรม เป็นระบบพุทธจริยศาสตร์ ? เป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม ?” ดังนั้น ประเด็นที่เป็นปัญหาการวิจัยในที่นี่จึงมี ๔ ประการ คือ

ประการที่ ๑ มีเนื้อหาตอนไหนบ้าง ที่เป็นประเด็นทางจริยธรรม ? ข้อนี้หมายถึงเหตุการณ์และบุคคลในเหตุการณ์รวมทั้งหลักธรรมที่ว่าด้วยความชั่ว ความดี หลักปฏิบัติอันแสดงถึงคุณธรรมจริยธรรม(หรือศีลธรรม) เกณฑ์ตัดสินว่า ปราบฏกการณ์นั้นๆ ดีหรือไม่ดี ถูกหรือผิด ควรหรือไม่ควร รวมทั้งเป้าหมายของหลักปฏิบัตินั้น

ประการที่ ๒ เนื้อหาตอนไหนบ้างซึ่งสามารถจัดเป็นจริยศาสตร์ มีลักษณะเนื้อหาเป็น “พุทธจริยศาสตร์” เหมือนกับจริยศาสตร์ที่พวกนักปรัชญาตะวันตกออกและตะวันตกตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนิยมนำเสนอกัน ?

ประการที่ ๓ แม้จะมีเนื้อหาซึ่งสามารถจัดเป็นพุทธจริยศาสตร์ได้หรือไม่มีก็ตาม เนื่องจากคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าโดยสรุปแล้วล้วนว่าด้วยความชั่ว ความดี วิธีการละความชั่วและทำความดี ดังนั้น มีเนื้อหาตอนไหนบ้างที่แสดงวิธีการตัดสินความชั่วความดีหรือที่เรียกว่าเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรม ? หรืออีกนัยหนึ่ง การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อตัดสินความผิดความถูกมีวิธีการอย่างไร ?

ประการที่ ๔ เป้าหมายแห่งพุทธจริยศาสตร์คืออะไร ? มีกี่ระดับ ?

ผู้วิจัยเห็นว่า ประเด็นปัญหา ๔ ประการนี้เป็นเรื่องที่น่าสนใจ และถ้าสามารถศึกษาค้นคว้า รวบรวมเรียบเรียง และจัดระบบเนื้อหาให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ จะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษา การปฏิบัติ และการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในโลกปัจจุบัน

บทที่ ๒

สถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับประเด็นปัญหา ทางจริยธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

สถานการณ์และแนวคิดในอัครคัมภีร์สูตโร

เนื้อหาของอัครคัมภีร์สูตโรกล่าวถึงพัฒนาการของโลกคือหมู่สัตว์ โลกคือที่อยู่อาศัย รวมทั้งสังคมวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของมนุษย์ โดยเริ่มจากยุคเสื่อมที่สุดซึ่งหมู่สัตว์ไปเกิดในพรหมโลกชั้นอภัสสระเป็นต้น เนื้อหาของพระสูตโรนี้เป็นหลักฐานยืนยันการเคลื่อนตัวของโลกและชีวิตภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์และการเคลื่อนตัวนั้นเป็นไปในทิศทางเสื่อมและเจริญสลับกันไป ทั้งนี้ความเสื่อมและความเจริญขึ้นอยู่กับจิตใจของมนุษย์ กล่าวคือมนุษย์มีจิตใจดีงาม ถือปฏิบัติตามกุศลกรรมบถ ย่อมเป็นสาเหตุให้โลกและชีวิตหมุนไปในฝ่ายเจริญ มนุษย์มีจิตใจไม่ดี ละเลยไม่ถือปฏิบัติกุศลกรรมบถ ย่อมเป็นสาเหตุให้โลกหมุนไปในฝ่ายเสื่อม ดังกรณีที่ปรากฏในอัครคัมภีร์สูตโรต่อไปนี้

บริโภคอาหารหยาบทำให้ร่างกายหยาบ

ผิวพรรณแตกต่างกัน เกิดการดูหมิ่นผิวพรรณ อาหารขาดแคลน

โลกมีกำหนดอายุเป็นช่วงหรือวัฏฏจักรเรียกว่า “กัป(กัลป์)” แบ่งเป็น ๒ ฝ่าย คือ (๑) สวรรุฏฏกัป ช่วงในฝ่ายเสื่อม^๑ (๒) วิวัฏฏกัป ช่วงในฝ่ายเจริญ ในกรณีที่โลกเมื่อเสื่อม ย่อมเสื่อมเพราะเหตุ ๓ อย่าง คือ (๑) อาไปสวรรุฏฏกัป

^๑ สรุบทความจาก ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๑๙-๑๓๕/๘๘-๙๙.

^๒ สวรรุฏฏกัป ช่วงฝ่ายเสื่อมอาจมีนัยตรงกับคำว่า “โลกแตกหรือบีกแบงค์กับบีกครั้งซึ” ที่พูดถึงกันในโลกยุคปัจจุบัน ก็ได้ (ผู้วิจัย)

กับที่เสื่อมเพราะน้ำ เมื่อใดกับเสื่อมเพราะน้ำ จะถูกน้ำหลาท่วมขึ้นไปถึง
 พื้นล่างแห่งชั้นสุภกนิหพรหม สัตว์ส่วนมากไปเกิดในพรหมโลกชั้นสุภกนิหะ
 (๒) เตโชสังวัฏฏกับ กัลป์เสื่อมเพราะไฟ เมื่อใดกับเสื่อมเพราะไฟ จะถูกไฟไหม้
 ขึ้นไปถึงพื้นล่างแห่งชั้นอาภัสสรพรหม สัตว์ส่วนมากไปเกิดในพรหมโลกชั้น
 อาภัสสระ (๓) วาโยสังวัฏฏกับ กัลป์ที่เสื่อมเพราะลม เมื่อใดที่กับเสื่อมเพราะลม
 กับจะถูกลมพัดกระหน่ำขึ้นไปถึงพื้นล่างแห่งชั้นเวหัพผลพรหม สัตว์ส่วนมาก
 ไปเกิดในพรหมโลกชั้นเวหัพผล^๑

สมัยหนึ่ง เมื่อโลกหมุนอยู่ในฝ่ายเสื่อมเพราะไฟ(เตโชสังวัฏฏะ) สัตว์ส่วนมาก
 ไปเกิดที่พรหมโลกชั้นอาภัสสระ และเมื่อโลกกลับมาหมุนอยู่ในฝ่ายเจริญขึ้น
 สัตว์จุติจากพรหมโลกชั้นอาภัสสระมาเป็นมนุษย์(เป็นโอบปาติกสัตว์-เกิดผุด
 ขึ้นโตเต็มตัว) มีชีวิตเป็นอาหาร มีรัศมีออกจากร่างกาย สมัยนั้นไม่มีดวงจันทร์
 ไม่มีดวงอาทิตย์ ไม่มีดวงดาวอื่นๆ ไม่มีกลางวัน ไม่มีกลางคืน โลกมีแต่ความ
 มืดมิด มนุษย์สัญจรไปมาด้วยแสงสว่างที่ฉายออกมาตามตัว ไม่มีเพศหญิง ไม่มี
 เพศชาย มนุษย์เรียกกันและกันเพียงว่า “สัตว์”

ครั้งล่วงเลยมาช้านาน เกิดจันทรินลอยอยู่บนน้ำ มีสีสันกลีรสีเหมือน
 เนยใสหรือเนยข้น สัตว์(มนุษย์)ผู้หนึ่งเกิดความอยากจึงใช้นิ้วช้อนจันทรินขึ้นมา
 ลิ้มดู(ลองชิมดู) เกิดความติดใจในรส จึงกินจันทรินเป็นอาหาร สัตว์อื่นๆ ก็พากัน
 กินตามอย่าง การกินจันทรินเป็นประจำ มีผลทำให้รัศมีกายหายไป ดวงจันทร์
 ดวงอาทิตย์ กลางวัน กลางคืนเป็นต้นก็ปรากฏขึ้น

^๑ ๑. อัง.จตุกก. (ไทย)๒๑/๑๕๖/๒๑๖, อัง.จตุกก.อ. ๒/๑๕๖/๓๘๔, อัง.จตุกก.ฎีกา.
 ๒/๑๕๖-๑๕๘/๔๒๑, วิสุทฺธิ.๒/๔๐๖/๕๕; ความจริง วัฏฏจักรของโลกแบ่งโดยละเอียด
 มี ๒ ฝ่าย ๔ ช่วงดังนี้ (๑) สังวัฏฏกับ ช่วงเสื่อม (๒) สังวัฏฏฐายีกับ ช่วงกำลังเสื่อมต่อเนื่อง
 กันไป (๓) วิวัฏฏกับ ช่วงเจริญ (๔) วิวัฏฏฐายีกับ ช่วงกำลังเจริญต่อเนื่องกันไป.

ครั้นล่วงเลยมาช้านาน สัตว์เหล่านั้นกินจวันดินเป็นอาหาร ร่างกาย
หยาบขึ้น ผิวพรรณแตกต่างกัน เกิดการดูหมิ่นเหยียดหยามผิวพรรณกัน
จวันดินหายไป(หมด) มีสะเก็ดดินเกิดขึ้นมาแทน สัตว์เหล่านั้นก็กินสะเก็ดดิน
เป็นอาหาร ร่างกายยิ่งหยาบขึ้น ผิวพรรณแตกต่างกันมากขึ้น เกิดการดูหมิ่น
เหยียดหยามผิวพรรณกันมากขึ้น สะเก็ดดินหายไป(หมด) เครื่องดินเกิดขึ้นมา
แทนเหมือนเถาผักบุ้ง สัตว์เหล่านั้นกินเครื่องดินเป็นอาหาร ร่างกายยิ่งหยาบขึ้น
ผิวพรรณแตกต่างกันมากขึ้น เกิดการดูหมิ่นเหยียดหยามผิวพรรณกันมากขึ้น
เครื่องดินหายไป(หมด)

บริโภคข้าวสาลี เกิดอวัยวะเพศหญิงเพศชาย

มีการเสพเมถุนธรรม ความยุ่งยากตามมา

ต่อมามีข้าวสาลีที่เกิดตามธรรมชาติ ไม่มีรำ ไม่มีแกลบ บริสุทธ์มีกลิ่นหอม
งอกขึ้นทั่วไป สัตว์เหล่านั้นกินข้าวสาลีเป็นอาหาร ในระยะเริ่มแรก สัตว์เหล่านั้น
เก็บเกี่ยวข้าวสาลีมาแต่พอกินเป็นเวลา (มือเช้า มือกลางวัน มือเย็น-ไม่มีการ
สะสมกักตุน) ดังนั้น ที่ที่พวกเขาเก็บเกี่ยวข้าวสาลีมาเป็นอาหารเย็นในตอนเย็น
ก็กลับมีข้าวสาลีงอกสุกขึ้นมาแทนในตอนเช้า ที่ที่พวกเขาเก็บเกี่ยวข้าวสาลี

“ข้อความว่า “สัตว์(มนุษย์)มีปิตีเป็นอาหาร” นั้นหมายถึงปิตี(ความอิมใจ)” ซึ่งเป็น
อาหารใจ จัดเป็นประเภทมโนสัญเจตนาหารและวิญญาณาหาร เป็นอาหารละเอียด เช่น
อาหารทิพย์ มีผลทำให้ชีวิตงอกงามได้ ที่สำคัญคือทำให้มีรัศมีเปล่งออกจากร่างกาย แต่เมื่อ
สัตว์ได้มามีมรสจวันดินเป็นต้นเกิดความติดใจ ทำให้ลืมปิตีซึ่งเป็นอาหารเดิมของตัวเอง
จวันดินเป็นอาหารหยาบ มีผลทำให้ร่างกายหยาบ รัศมีกายหายไป การที่สัตว์ลืม “ปิตี(ปิตี
แปลว่าความอิมใจ)” แล้วไปกินอาหารหยาบ ถือเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาในสังคมนุชย์;
ที.ปา.(ไทย) ๑๑/๓๑๑/๒๘๗, ม.มู.(ไทย) ๑๒/๙๐/๘๔-๘๕, ส.นิ.(ไทย) ๑๖/๑๑/๑๗, ๑๒/๑๙,
๖๓/๑๑๙, ๖๔/๑๒๓, อภิ.วิ.(ไทย) ๓๕/๙๘๕-๙๘๖/๖๓๗-๖๔๖.

มาเป็นอาหารเช้าในตอนเช้า ก็กลับมีข้าวสาสิงออกสุกขึ้นมาแทนในตอนเย็น จึงมีข้าวสาสิงกินตลอดทั้งปีไม่ขาดแคลน

การเสพเมถุนธรรม(มีเพศสัมพันธ์)

นำมาซึ่งการสร้างบ้านเรือนมีฝามิดชิด

สัตว์(มนุษย์)เหล่านั้นกินข้าวสาสิงเป็นอาหาร ครั้นเวลาผ่านไปนานเข้า ร่างกายหยาบขึ้น ผิวพรรณแตกต่างกันชัดเจนขึ้น อวัยวะเพศหญิงและอวัยวะเพศชายปรากฏชัดขึ้น สัตว์เหล่านั้นมองดูอวัยวะเพศกัน เมื่อมองนานเกินไป ก็เกิดความกำหนัดเร่าร้อน จึงได้เสพเมถุน (มีเพศสัมพันธ์กัน) ต่อมาจึงมีการสร้างบ้านเรือนขึ้นเพื่อความเป็นส่วนตัวและไม่ให้ถูกรบกวนในขณะที่เสพเมถุน

การเสพเมถุนธรรม

นำมาซึ่งการสะสมกักตุนข้าวสาสิง

เมื่อได้เสพเมถุนจนเกิดการหมกมุ่นติดใจแล้ว สัตว์(มนุษย์)เหล่านั้นเกิดความเกียจคร้านที่จะไปเก็บเกี่ยวข้าวสาสิง ๒ ครั้งในหนึ่งวันคือในตอนเย็น และตอนเช้า เห็นว่าเป็นการเสียเวลาไปหลายครั้ง เมื่อไปเก็บเกี่ยวข้าวสาสิงก็นำมามากพอเป็นอาหารเย็นและอาหารเช้าในคราวเดียวกันเลยทีเดียว ต่อมาเกิดความเกียจคร้านมากขึ้น เมื่อไปเก็บเกี่ยวข้าวสาสิงก็นำมาเก็บกักตุนไว้พอเป็นอาหารได้ ๒ วัน ต่อมาเพิ่มการเก็บกักตุนไว้พอเป็นอาหาร ๔ วัน ต่อมาเพิ่มการเก็บกักตุนไว้พอเป็นอาหาร ๘ วัน

การเสพเมถุนธรรม

นำมาซึ่งการแบ่งกันถือกรรมสิทธิ์พื้นที่ที่มีข้าวสาสิงเกิดขึ้น

เพราะบาปอกุศลกรรมคือความเกียจคร้านและความโลภนี้เอง ข้าวสาสิงกลายเป็นของมีรำห่อเมล็ด มีเกลือบห่อเมล็ด(ทั้งที่เมื่อก่อนไม่มี) ต้นที่ถูกเกี่ยวแล้ว

ก็ไม่กลับออกขึ้นอีก(งอกขึ้นมาแทนที่ไม่ทัน) ต้นข้าวสาละจึงปรากฏเป็นหย่อมๆ สัตว์เหล่านั้นจึงแบ่งข้าวสาละและปักปันเขตแดนแสดงกรรมสิทธิ์กัน

การแบ่งกันถือกรรมสิทธิ์พื้นที่ข้าวสาละ

นำมาซึ่งการลักขโมยข้าวสาละและความชั่วร้ายอื่นๆ

เมื่อมีการแบ่งข้าวสาละและแบ่งกันถือกรรมสิทธิ์พื้นที่ที่มีข้าวสาละ ได้เกิดการลักขโมยข้าวสาละกัน มีการจับกุมผู้ลักขโมยแล้วกล่าวตักเตือน แต่ไม่เชื่อฟังยังขึ้นลักขโมยอีก เมื่อถูกจับจึงถูกลงโทษโดยการทุบตีทำร้าย ต่อจากนั้น บาบอกุลศุภธรรมอื่นๆ ก็เกิดขึ้นตามมา คือ การกล่าวหาโน้มน้าวว่าร้าย การพูดเท็จ การจับทัณฑ์พวกร้ายกัน เกิดคดีความและความขัดแย้งระหว่างกัน

อกุศลกรรมมีการทำร้ายกันเป็นต้น

นำมาซึ่งการแต่งตั้งผู้นำในระดับต่างๆ

เมื่อบาบอกุลศุภธรรมดังกล่าวเกิดขึ้น เมื่อคดีความและความขัดแย้งเกิดขึ้น สังคมจึงเต็มไปด้วยความโกลาหล ไม่มีใครเป็นหลักที่จะทำหน้าที่ตัดสินจัดการ ให้ปัญหายุติลงได้ พวกเขาจึงได้ตกลงกันแต่งตั้งสัตว์ผู้หนึ่งซึ่งมีรูปร่างงดงาม น่าเลื่อมใส และน่าเกรงขามกว่าให้ทำหน้าที่เป็นผู้นำ ปกครองดูแลให้เกิดความสงบสุขร่มเย็น ทำหน้าที่ตัดสินผู้ที่ควรตีเตือน ขับไล่ผู้ที่ควรขับไล่ ในขั้นแรก สัตว์ผู้ได้รับแต่งตั้งนั้นได้รับการตั้งชื่อว่า “มหาสมมต” แปลว่า ผู้ได้รับการแต่งตั้งจากมหาชน ต่อมาได้รับการตั้งชื่อว่า “กษัตริย์” แปลว่า ผู้เป็นใหญ่แห่งที่นา ต่อมาได้รับการตั้งชื่อว่า “ราชา” แปลว่า ผู้ให้สัตว์เหล่าอื่นยินดีโดยชอบธรรม ต่อมา กษัตริย์ได้กลายเป็นวรรณะ(ชนชั้น)ที่ ๑ (ในวรรณะ ๔ เหล่า) ต่อมาได้เกิดวรรณะที่ ๒ คือ พราหมณ์ ต่อมาเกิดวรรณะที่ ๓ คือ แพศย์ และเกิดวรรณะที่ ๔ คือ ศูทร ตามลำดับ

กุศลจิตคือสาเหตุแห่งวิภูฏะ(เจริญ)

อกุศลจิตคือสาเหตุแห่งสังวิภูฏะ(เสื่อม)

โลกเสื่อมหรือเจริญก็เพราะโลกตกอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ก็จริง แต่ความเสื่อมหรือความเจริญของโลกเกิดขึ้นโดยมีเหตุปัจจัยอื่นประกอบด้วย นั่นคือความชั่วหรือความดีทางไตรทวารของสัตว์(มนุษย์)มีความสำคัญเป็นประการแรก ความชั่วมีมากก็เป็นเหตุปัจจัยเร่งให้เกิดความเสื่อมเร็วขึ้นและเสื่อมมากขึ้น ความดีทางไตรทวารมีมากก็เป็นเหตุปัจจัยทำให้เกิดความเจริญเร็วขึ้น และเจริญมากขึ้น เช่นกรณีของโลกมีข้าวสาลีเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เพราะสัตว์เกิดความโลภและความเกียจคร้านไปเก็บเกี่ยวสะสมไว้คนละเป็นจำนวนมาก ทำให้ข้าวสาลีที่ถูกเก็บเกี่ยวไปออกขึ้นแทนที่ไม่ทัน ท้ายที่สุดข้าวสาลีที่เกิดเองก็สูญพันธุ์ไป

โลกตามนัยแห่งอัครคัมภีร์สูตรมี ๓ ส่วน คือ

ส่วนที่ ๑ โลกคือหมู่สัตว์ แบ่งเป็นมนุษย์กับเทวดาชั้นพรหม

ส่วนที่ ๒ โลกคือที่อยู่อาศัย แบ่งเป็นภพภูมิชั้นกามาวจร รูปาวจร และอรุปาวจร

ส่วนที่ ๓ โลกคือปรากฏการณ์ทางสังคม ประกอบด้วยบุคคล เหตุการณ์ สถานที่ และสิ่งแวดล้อม

โลกทั้ง ๓ ส่วนนี้มีความสัมพันธ์ใน ๒ ทิศทางทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ โลกคือหมู่สัตว์เป็นเหตุปัจจัยสำคัญของการเกิดวิวัฒนาการของโลกทุกอย่าง โดยเหตุปัจจัยที่ว่านี้จะก่อตัวขึ้นที่จิตของสัตว์ก่อน เช่น ความอยากลิ้มรสจึงทำให้สัตว์(ทั้งๆ ที่มีปติเป็นอาหารอยู่แล้ว)กินจวนดิน กินสะเก็ดดิน กินเครีอดิน และกินข้าวสาลีในที่สุด เพราะความโลภจึงกักตุนอาหารเหล่านี้ไว้เป็นสมบัติส่วนตัว

และเพราะความอยากเสพเมณุนมาก ไม่อยากเสียเวลาไปเก็บเกี่ยวอาหาร จึงกักตุนอาหารไว้ทีละมากๆ เพราะเห็นแก่ตัวและความเกียจคร้านจึงเก็บเกี่ยวอย่างเดียวโดยไม่ปลูกข้าวสาธิตเพิ่มเติม ทำให้เกิดความขาดแคลน แม่น้ำลำธารภูเขาต้นไม้ก็ถูกทำลายไปด้วย เช่นอาจมีการตัดต้นไม้นำมาทำเป็นที่พักอาศัย เพื่อให้สะดวกแก่การเสพเมณุน นี่คือนิพจน์ปรากฏการณ์แรกที่เกิดจากจิตของสัตว์ ปรากฏการณ์ต่อมาคือความทุกข์ ความวุ่นวาย อาชญากรรมต่างๆ เกิดขึ้นในสังคม ทำให้สังคมเปลี่ยนจากภาวะปกติไปสู่ภาวะสับสนเต็มไปด้วยปัญหา อาชญากรรม จากการมีอาหารสำเร็จรูปอยู่ในตัว(เป็ด)กลายเป็นการกินอาหารภายนอกตัวที่มีอยู่ตามธรรมชาติโดยไม่มีขีดค้นเขตแดน จากการกินอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติโดยไม่มีขีดค้นเขตแดนกลายเป็นต้องปกป้องเขตแดนที่ทำมาหากิน จากการกินอาหารที่มีอยู่ตามธรรมชาติกลายเป็นต้องทำมาหากินโดยเฉพาะปลูกพืชพันธุ์ธัญญาหาร จากการเที่ยวสัญจรไปมาโดยเหาะเหินเดินอากาศได้ไม่ต้องอาศัยยานพาหนะกลายเป็นต้องเดินเท้าหรืออาศัยยานพาหนะจากการที่มีเครื่องอุปโภคบริโภคสำเร็จรูปในตัวเองกลายเป็นต้องแสวงหาเครื่องอุปโภคบริโภคภายนอกตัว จากการอยู่ร่วมกันแบบญาติมิตรกลายเป็นการแยกกันอยู่และบางครั้งก็เป็นศัตรูกัน ทำให้เกิดระบบชนชั้นนักปกครอง ชนชั้นผู้อยู่ภายใต้การปกครอง เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงไปในทางเสื่อมเช่นนั้นเห็นได้ชัดว่า มีจุดเริ่มต้นที่จิตใจของมนุษย์ กรณีนี้จิตใจประกอบด้วยโลภะ โทสะ และโมหะ มนุษย์ละเลยไม่ถือปฏิบัติตามกุศลกรรมบถมีเว้นจากปลงชีวิต เป็นต้น กลับหมกมุ่นถือปฏิบัติอกุศลกรรมบถมีการปลงชีวิต เป็นต้น จากจุดที่เป็นความชั่วนี้แตกตัวเป็นสาเหตุทำให้เกิดความยุ่งยากในชีวิตหลายอย่าง ทั้งด้านอาหารการกิน ด้านที่อยู่อาศัย ด้านเครื่องอุปโภคบริโภคต่างๆ กลายเป็นความสับสนยุ่งยากในสังคม ดังแผนภูมิต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๒

แสดงกำเนิดและพัฒนาการของวิถีชีวิตอันนำมาซึ่งบาปอกุศลกรรมในสังคม

สถานการณ์และแนวคิดในจ๊กกัวัตติสูตร^๕

เนื้อหาของจ๊กกัวัตติสูตรกล่าวถึงประเด็นสำคัญ ๔ อย่าง คือ (๑) คุณธรรมจริยธรรมที่เป็นฐานค้าชูสังคม (๒) องค์ประกอบของบ้านเมืองในอุดมคติ (๓) องค์ประกอบของความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ (๔) ความสัมพันธ์ระหว่างธรรมและอธรรมกับจำนวนอายุของคน ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความรุ่งเรืองในยุคพระเจ้าจักรพรรดิทัฬหเนมิ

สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าขณะประทับอยู่ ณ เมืองมาตุลา แคว้นมคธ ตรัสสอนภิกษุทั้งหลายว่า “เธอทั้งหลายจงมีตนเป็นเกาะ มีตนเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง จงมีธรรมเป็นเกาะ มีธรรมเป็นที่พึ่ง ไม่มีสิ่งอื่นเป็นที่พึ่ง” ในที่นี้ทรงหมายเอาการปฏิบัติธรรมตามแนวสติปัฏฐาน ๔ โดยสรุปก็คือ

พิจารณาเห็นกายในกาย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย
พิจารณาเห็นจิตในจิต พิจารณาเห็นธรรมในธรรมทั้งหลายอยู่
มีความเพียร มีสัมปชัญญะ มีสติกำจัดอภิชฌาและโทมนัสในโลกได้

ตัวอย่างแห่งความรุ่งเรืองที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมข้อนี้ เห็นได้จากสภาพบ้านเมืองในยุคพระเจ้าจักรพรรดิทัฬหเนมิที่เจริญรุ่งเรืองมาก สถานการณ์ปกติสุข สัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความรุ่งเรืองมี ๕ อย่าง คือ

๑. มีเครื่องประกอบความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิครบสมบูรณ์ประกอบด้วย (๑) จักรแก้ว (๒) ช้างแก้ว (๓) ม้าแก้ว (๔) มณีแก้ว (๕) นางแก้ว (๖) คหบดีแก้ว (๗) ปริณายกแก้ว

^๕ ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๘๐-๑๐๘/๕๙-๗๙.

๒. พระราชโอรสซึ่งมีมากกว่า ๑,๐๐๐ องค์ล้วนแต่มีความกล้าหาญ มีรูปทรงสมเป็นวีรกษัตริย์ สามารถย่ำยีราชศัตรูได้

๓. สภาพบ้านเมืองโดยทั่วไปมีพลเมืองมาก ประชากรคับคั่ง แออัดไปด้วยผู้คน มีบ้าน นิคม(ตำบล)และราชธานีหนาแน่นมีทุกระยะชั่วไก่อินตก มีเมือง(เล็ก)อยู่ ๘๔,๐๐๐ เมืองโดยมีกรุงเกตุมดีราชธานีเป็นเมืองเอก มีอาพาธ(โรค)อยู่ ๒ ชนิด คือ (๑) อิจฉา-ความอยากที่เป็นสาเหตุแห่งการขอและการให้ ตลอดเวลา (๒) อนสนะ-ผู้คนกินดีอยู่ดีอิมหัน่าสำราญจึงเกิดความเฉื่อยชา ต้องการจะนอน ไม่อยากทำงานเพราะเมาอาหาร ในยุคนั้นมนุษย์มีอายุขัย ๘๐,๐๐๐ ปี

๔. สถานการณ์ด้านเศรษฐกิจ บ้านเมืองมีกักขฬอาหารอุดมสมบูรณ์

๕. อาณาเขตของบ้านเมือง มีมหาสมุทรทั้ง ๔ เป็นขอบเขต^๖

เหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดความรุ่งเรืองก็คือผู้คนประพฤติธรรม ๒ หมวดต่อไปนี้

^๖ มหาสมุทรทั้ง ๔ ประกอบด้วย(๑)ทางทิศเหนือจรดปิตสาคกร(มหาสมุทรน้ำสีเหลือง) (๒) ทางทิศตะวันตกจรดผลิกสาคกร(มหาสมุทรน้ำใสสะอาด เหมือนแก้วผลึก) (๓) ทางทิศตะวันออกจรดชिरสาคกร(เกษียรสมุทรน้ำสีขาว) (๔)ทางทิศใต้จรดนิลสาคกร(มหาสมุทรน้ำสีเขียว); นัยอรรถกถารตนสูตร, ขุททกนิกาย สุตตนิปาต, เล่มที่ ๔๗ หน้า ๓๖.

หมวดที่ ๑ จักรวรรดิวัตร ธรรมสำหรับนักปกครองซึ่งแบ่งเป็น ๒ ส่วน
คือ^๗

ส่วนที่ ๑ คุณธรรม ได้แก่ ธรรมิกากิปปิไถย ถือธรรมเป็นใหญ่ เคารพนับถือ
ยำเกรงธรรม ยึดธรรมเป็นหลักเป็นธงชัย ข้อนี้เป็นคุณธรรมประจำตัว
เป็นคุณสมบัติภายใน เป็นเรื่องของจิตใจ

ส่วนที่ ๒ จริยธรรม ประกอบด้วย

๑. ธรรมิการักษา จัดการรักษารักษาป้องกันและคุ้มครองอันชอบธรรมและ
เป็นธรรมให้แก่ (๑) อันโตชน ได้แก่ คนภายในครอบครัวตั้งแต่พระมหาลี โอรส
ธิดาจนถึงผู้ปฏิบัติราชการในพระองค์ทั้งหมด ให้การอบรมสั่งสอนให้อยู่โดย
ความเรียบร้อยสงบสุข (๒) พลกาย ได้แก่ กองทัพ ปวงเสนาข้าทหาร (๓) ชัตติยะ
ได้แก่กษัตริย์ทั้งหลายผู้อยู่ในพระบรมเดชาานุภาพ เจ้าเมืองขึ้น ข้าราชการ
ชั้นผู้ใหญ่ (๔) อนุยันต์ ได้แก่ผู้ตามเสด็จ ราชบริพารทั้งหลาย ข้าราชการ
ฝ่ายพลเรือน (๕) พรหมคหบดี ได้แก่ชนเจ้าพิธี เจ้านำพา พ่อค้า เจ้าไร่นา
ครูอาจารย์ นักวิชาการ (๖) เนคมชานบท ได้แก่ราษฎรทั้งปวง (๗) สมณพรหมณ์

^๗ “จักรวรรดิวัตร” นี้ ในคัมภีร์ชั้นอรรถกถา มีการแจกรายละเอียดของข้อ ๒
ธรรมิการักษาออกเป็น ๑๒ ประกอบด้วย (๑) สงเคราะห์ชนภายในและพลกายกองทหาร
(๒) สงเคราะห์กษัตริย์เมืองขึ้นทั้งหลาย (๓) สงเคราะห์เหล่าเชื้อพระวงศ์ ผู้ตามเสด็จเป็น
ราชบริพาร (๔) คุ้มครองพรหมณ์และคหบดีทั้งหลาย (๕) คุ้มครองชาวราษฎร์พื้นเมือง
ทั้งหลาย (๖) คุ้มครองเหล่าสมณพรหมณ์ (๗) คุ้มครองเนื่อนกที่เอาไว้สืบพันธุ์ (๘) ห้ามปราม
มิให้มีการประพฤติก่ออันผิดธรรม (๙) ทำนุบำรุงผู้ขัดสนไร้ทรัพย์ (๑๐) เข้าไปหาและ
สอบถามปัญหากับสมณพรหมณ์ (๑๑) เว้นความกำหนัดในการโดยอาการอันไม่เป็นธรรม
(๑๒) เว้นโลกกล้าไม่เลือกควรไม่ควร; พระพรหมคุณาภรณ์(ป.อ.ปยุตฺโต), **พจนานุกรม
พุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม** ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๑๗, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ๕๘-๕๙.

ได้แก่พระสงฆ์และนักบวชผู้เป็นปูชนียบุคคลทรงคุณธรรม (๘) มิคปากษี ได้แก่ เนื้อและนกที่ควรสงวน

๒. อธรรมการนิเสธนา ห้ามกัน ป้องกันมิให้การอันไม่เป็นธรรม เกิดขึ้นในราชอาณาจักร คือ จัดการป้องกันแก้ไขมิให้มีการกระทำความผิด ความชั่วร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง

๓. ฌานานุประทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่คนผู้ไร้ทรัพย์ มิให้มีคนขัดสน ยากไร้ในแว่นแคว้น

๔. ปริปุจฉา ปรีกษาสอบถามปัญหา กับสมณพราหมณ์อยู่เสมอ เพื่อให้รู้ชัดว่าอะไรคืออะไรชั่ว อะไรควรทำ อะไรไม่ควรทำ อะไรเป็นประโยชน์ อะไรไม่เป็นประโยชน์

หมวดที่ ๒ กุศลกรรมบถ ธรรมสำหรับนักปกครองและประชาชนทั่วไป ประกอบด้วย (๑) เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ (๒) เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของเขามีได้ให้ (๓) เว้นขาดจากการประพฤตินิโคตติในกาม (๔) เว้นขาดจากการพูดเท็จ (๕) เว้นขาดจากการพูดส่อเสียด (๖) เว้นขาดจากการพูดคำหยาบ (๗) เว้นขาดจากการพูดเพ้อเจ้อ (๘) ไม่เพ่งเล็งอยากได้ของของเขา (๙) มีจิตไม่พยาบาท (๑๐) มีความเห็นชอบ

สัญญาณบ่งบอกความเสื่อม

ในยุคพระราชโอรสของพระเจ้าจักรพรรดิทัฬหเนมิ

เมื่อเวลาล่วงไปหลายร้อยหลายพันปี จักรแก้วทิพย์เคลื่อนจากที่ตั้ง เป็นสัญญาณบ่งบอกให้รู้ว่าตัวพระเจ้าจักรพรรดิเองก็จะทรงพระชนม์อยู่ได้อีก ไม่นานและบ้านเมืองกำลังก้าวเข้าสู่วัฏจักรแห่งความเสื่อม พระเจ้าทัฬหเนมิ

^๘ อก.ติก.อ. ๒/๑๔/๘๘.

จึงสละราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสองค์ใหญ่ พระองค์เองออกบวชเป็นฤๅษี หลังจากนั้น ๗ วัน จักรแก้วทิพย์ได้อันตรธานไป พระราชโอรสทรงเสียพระทัย เข้าไปกราบทูลพระราชฤๅษีและขอคำแนะนำวิธีการบริหารราชการแผ่นดิน พระราชฤๅษีทรงแนะนำให้พระราชโอรสประพฤติจักรวรรดิวัตร รักษาอุโบสถศีล ในวัน ๑๕ ค่ำ ด้วยการประพฤติธรรมนี้ จะทำให้จักรแก้วทิพย์กลับมาปรากฏ

เร่งบำเพ็ญจักรวรรดิวัตรและเบญจศีล

พื้นฟูและอํารงความรุ่งเรืองตราบนานเท่านาน

พระราชโอรสทรงบำเพ็ญจักรวรรดิวัตรและรักษาอุโบสถศีลในวัน ๑๕ ค่ำ จักรแก้วทิพย์มีกำ ๑,๐๐๐ ชี่ มีมิ่ง มีดุมและส่วนประกอบครบทุกอย่างปรากฏขึ้น เป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ท้าวเธอครองความเป็นใหญ่ มีราชอาณาจักรจรดมหาสมุทรทั้ง ๔ ปกครองโดยธรรม มีธรรมเป็นธงชัย ทำให้พระราชาทิ้งหลายพร้อมใจอยู่ภายใต้การปกครอง พระราชทานโอวาทเสมอว่า “ไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงลักทรัพย์ ไม่พึงประพฤติผิดในกาม ไม่พึงพูดเท็จ ไม่พึงดื่ม น้ำเมา”

สัญญาณแห่งความเสื่อม

ในยุคราชโอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๗

เมื่อเวลาล่วงไปหลายร้อยหลายพันปี สัญญาณบ่งบอกความเสื่อมปรากฏ ขึ้นอีก คือจักรแก้วทิพย์เคลื่อนจากที่ตั้ง พระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๗ จึงสละ ราชสมบัติให้แก่พระราชโอรสองค์ใหญ่ พระองค์เองออกบวชเป็นฤๅษี หลังจาก นั้น ๗ วัน จักรแก้วทิพย์ได้อันตรธานไป พระราชโอรสทรงเสียพระทัย แต่ไม่ได้ เข้าไปกราบทูลพระราชฤๅษีและขอคำแนะนำวิธีการบริหารราชการแผ่นดิน จากพระราชฤๅษี กลับปกครองบ้านเมืองและประชาราษฎร์ตามความคิดเห็น

ของพระองค์เอง ทำให้บ้านเมืองและประชาราษฎร์ไม่เจริญรุ่งเรืองเหมือนเก่าก่อน แม้ต่อมาภายหลังจะทรงประพตัจฉกรวรรดิวัตร แต่แนวทางการบริหารบ้านเมือง ด้านเศรษฐกิจไม่ประสบความสำเร็จ ประชากรยากไร้ขัดสน มีอาชญากรรม ลักขโมยมากขึ้น

ประเทศชาติบ้านเมืองในยุคพระราชโอรสองค์ใหญ่ของพระเจ้าจักรพรรดิองค์ที่ ๗ เสื่อมโทรมมาก สัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึงความเสื่อมโทรมมี ๕ อย่าง ตรงกันข้ามจากสัญญาณที่บ่งบอกความเจริญดังกล่าวแล้ว เช่น ไม่ปรากฏเครื่องประกอบความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิมีจักรแก้วเป็นต้น บ้านเมืองไม่มีภัณฑาคารเพียงพอ เหตุปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดความเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็วเพราะ

(๑) ไม่ประพตัจฉกรวรรดิวัตร กุศลกรรมบถ และเบญจศีล

(๒) ปกครองบริหารบ้านเมืองตามอำเภอใจ ไม่ปรีksenักปราชญ์ราชบัณฑิต

(๓) ไม่ให้ทรัพย์แก่คนยากไร้ขัดสน ทำให้เกิดความขัดสนในหมู่ประชาราษฎร์

ประการสำคัญ คือ การบริหารราชการแผ่นดินด้านเศรษฐกิจให้ประสบความสำเร็จ คำว่า “ให้ทรัพย์แก่คนยากไร้” ไม่ได้หมายถึงเอาทรัพย์สินของไปแจก โดยที่เขาไม่ต้องทำงาน แต่หมายถึงการสร้างอาชีพให้พวกเขามีงานทำมีเงินใช้ ที่สำคัญคือต้องให้ทรัพย์แก่คนจนในตอนที่เขายังไม่ได้ก่ออาชญากรรมลักขโมย

ความผิดพลาดอย่างมากในเชิงนโยบายก็คือ (๑) ประชากรยากไร้ขัดสนไม่ได้รับการดูแล จึงก่ออาชญากรรมลักขโมย (๒) เมื่อเกิดการลักขโมยแล้ว รัฐให้ทรัพย์แก่ประชาราษฎร์ผู้ลักขโมยด้วยหวังจะให้เขามีทรัพย์ใช้สอยเลี้ยงชีพ

นโยบายนี้ทำให้เกิดลัทธิเอาอย่างด้านอาชญากรรมลักขโมย เมื่ออาชญากรรมเพิ่มมากขึ้นจนยากที่จะควบคุม รัฐจึงปราบปรามโดยการประหารชีวิตผู้ก่ออาชญากรรม เป็นผลสืบเนื่องทำให้เกิดการสะสมศัสตราวุธของมีคมเพื่อต่อสู้แย่งชิงทรัพย์สินกัน บ้านเมืองจึงเต็มไปด้วยการแย่งชิงปล้นฆ่ากัน

อาชญากรรมและความชั่วร้ายแพร่ขยาย

อายุและวาระระยะเสื่อมถอยลดลง

ลำดับความเสื่อมเริ่มจากพระมหากษัตริย์ไม่พระราชทานทรัพย์แก่คนไม่มีทรัพย์ ทำให้เกิดความขัดสน เมื่อขัดสนก็ก่ออหิงสาลักขโมย เกิดการสร้างสะสมอาวุธใช้ในการลักขโมยหรือป้องกันทรัพย์สิน เกิดการฆ่ากันและกันสืบเนื่องไปอย่างนี้ ความชั่วร้ายเหล่านี้เป็นสาเหตุให้ชีวิตถูกเบียดเบียนบีบคั้นอายุและวาระระยะจึงเสื่อมถอยลง โดยสรุปดังนี้

๑. อหิงสาทาน(ลักทรัพย์)และปาณาติบาต(ฆ่าสัตว์)แพร่หลาย อายุและวาระระยะเสื่อมถอย อายุเสื่อมถอยจาก ๘๐,๐๐๐ ปีเหลือ ๔๐,๐๐๐ ปี
๒. อหิงสาทาน ปาณาติบาต และมุสาวาท(พูดเท็จ)แพร่หลาย อายุและวาระระยะเสื่อมถอย อายุเสื่อมถอยจาก ๔๐,๐๐๐ ปีเหลือ ๒๐,๐๐๐ ปี
๓. อหิงสาทาน ปาณาติบาต มุสาวาท และปิสุณาวาจา(พูดส่อเสียด)แพร่หลาย อายุและวาระระยะเสื่อมถอย อายุเสื่อมถอยจาก ๒๐,๐๐๐ ปีเหลือ ๑๐,๐๐๐ ปี
๔. อหิงสาทาน ปาณาติบาต มุสาวาท ปิสุณาวาจา และกาเมศูมิจฉาจาร(ประพฤตินิดในกาม)แพร่หลาย อายุและวาระระยะเสื่อมถอย อายุเสื่อมถอยจาก ๑๐,๐๐๐ ปีเหลือ ๕,๐๐๐ ปี

๕. อทินนาทาน ปาณาติบาต มุสาวาท ปิสุณาวาจา กาเมสุมิฉฉาจาร
ผรุสวาจา(พูดหยาบคาย และสั้มผัสปลลาปะ(พูดเพ้อเจ้อ)แพร่หลาย อายุ
และวรรณะเสื่อมถอย อายุเสื่อมจาก ๕,๐๐๐ ปี เหลือ ๒,๕๐๐ ปี บ้าง
เหลือ ๒,๐๐๐ ปี บ้าง

๖. อทินนาทาน ปาณาติบาต มุสาวาท ปิสุณาวาจา กาเมสุมิฉฉาจาร
ผรุสวาจา สั้มผัสปลลาปะ อภิขณา(โลกเกินพอดี) และพยาบาทแพร่หลาย อายุ
และวรรณะเสื่อมถอย อายุเสื่อมจาก ๒,๕๐๐ ปีเหลือ ๑,๐๐๐ ปี

๗. อทินนาทาน ปาณาติบาต มุสาวาท ปิสุณาวาจา กาเมสุมิฉฉาจาร
ผรุสวาจา สั้มผัสปลลาปะ อภิขณา พยาบาท และมิฉฉาทิฎฐิแพร่หลาย อายุและ
วรรณะเสื่อมถอย อายุเสื่อมจาก ๑,๐๐๐ ปี เหลือ ๕๐๐ ปี

๘. อทินนาทาน ปาณาติบาต มุสาวาท ปิสุณาวาจา กาเมสุมิฉฉาจาร
ผรุสวาจา สั้มผัสปลลาปะ อภิขณา พยาบาท มิฉฉาทิฎฐิ อหัมมราคะ วิสมโลภะ
และมิฉฉาธรรมแพร่หลาย อายุและวรรณะเสื่อมถอย อายุเสื่อมจาก ๕๐๐ ปี
เหลือ ๒๕๐ ปี ก็มี ๒๐๐ ปี ก็มี

๙. อทินนาทาน ปาณาติบาต มุสาวาท ปิสุณาวาจา กาเมสุมิฉฉาจาร
ผรุสวาจา สั้มผัสปลลาปะ อภิขณา พยาบาท มิฉฉาทิฎฐิ อหัมมราคะ วิสมโลภะ
มิฉฉาธรรม ความไม่เกื้อกูลมารดาบิดา สมณะพราหมณ์ และไม่อ่อนน้อมต่อ
ผู้ใหญ่ในตระกูลแพร่หลาย อายุและวรรณะเสื่อมถอย อายุเสื่อมจาก ๒๕๐ ปี
เหลือ ๑๐๐ ปี

อายุและวาระณะเสื่อมจาก ๑๐๐ ปี เหลือ ๑๐ ปี^๙

เกิดกลียุคและแดนมิคสัญญี(สัตถันตรกัป)

ในยุคที่มนุษย์มีอายุขัย ๑๐ ปี เด็กหญิงอายุ ๕ ปีก็มีสามีได้ ไม่มีอาหารที่มีรสดี เช่น เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย และเกลือ ไม่มีข้าวสาลี เนื้อ และข้าวสุก อาหารที่ดีที่สุดในยุคนี้คือหญ้ากับแก่น ไม่มีกุศลกรรมบถ ๑๐ มีแต่ออกุศลกรรมบถ ๑๐ ไม่มีอุทมาปายานธรรมคือความเคารพยำเกรงกันและกัน มนุษย์มีความคิดอาฆาตพยาบาทแรงกล้า ทำยที่สุดเกิดยุคหายนะใหญ่(กลียุค)^{๑๐} และในตอนสุดท้ายแห่งยุคหายนะใหญ่จะเกิดช่วงแห่ง “สัตถันตรกัป” เป็นเวลา ๗ วัน ในช่วงสัตถันตรกัปนี้ มนุษย์ทั้งหลายเกิดความเข้าใจในกันและกันว่า เป็นเนื้อ(มิคสัญญี) หยิบศัสตราวุธคมกริบฆ่ากันและกันโดยเข้าใจว่า “นี่เป็นเนื้อ นี่เป็นเนื้อ(มิคสัญญี)”

^๙ การที่มนุษย์ไม่ประพฤติธรรมคือกุศลกรรมบถ ประพฤติแต่อธรรมคืออกุศลกรรมบถมีลักษณะเป็นต้น ไม่ได้เป็นเพียงสาเหตุให้มนุษย์เกิดมาอายุสั้นลงเท่านั้น แต่ยังเป็นสาเหตุให้มนุษย์มีจำนวนลดลงอีกด้วยเพราะ (๑)เมื่อเกิดการลักขโมยก็เกิดการต่อสู้ฆ่าฟันกัน (๒)เมื่อมนุษย์ไม่ประพฤติกุศลกรรมบถ ฝนก็ไม่ตกตามฤดูกาล ข้าวกล้าเสียหาย มนุษย์อดอยากล้มตายเป็นจำนวนมาก (๓)เมื่อมนุษย์ไม่ประพฤติธรรม(เช่น ไม่สร้างสัมพันธภาพอันดีกับพวกยักษ์มารโดยการสวดอาณานาฎิยปริตรหรือภาณยักษ์ สวดกรณียเมตตสูตร สวดขันธปริตร) พวกยักษ์ก็ปล่อยอมมนุษย์ที่ร้ายกาจไว้บนโลก ทำร้ายมนุษย์ล้มตายเป็นจำนวนมาก; อง.ติก. (ไทย) ๒๐/๕๗/๒๒๐-๒๒๑.

^{๑๐} คติของศาสนาพราหมณ์(ฮินดู)มีเรื่องคล้ายกัน พราหมณ์ถือว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลกและสรรพสิ่ง โลกที่พระองค์สร้างนั้นตั้งอยู่ได้เป็นยุคและพินาศไปเป็นยุค ระยะเวลาหว่างสร้างโลก โลกตั้งอยู่ และโลกพินาศ เรียกว่า กัลป์(กัป) กัลป์หนึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ยุค คือ (๑) กฤตยุคหรือสัตตยุค ยุคแห่งสังฆธรรมมั่นคงหรือยุครุ่งเรือง (๒) เทรดายุค เป็นยุคที่สังฆธรรมเสื่อมลง ๑ ใน ๔ (๓) ทวาปรยุค เป็นยุคที่สังฆธรรมเสื่อมลง ๒ ใน ๔ (๔) กลียุค เป็นยุคที่สังฆธรรมเหลืออยู่เพียง ๑ ใน ๔ ศีลธรรมเสื่อมถอย มนุษย์เต็มไปด้วยโลภะ(ราคะ) โทสะ โมหะ; ศ.เสฐียร พันธรั้ง, ศาสนาเปรียบเทียบ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๒๗), หน้า ๖๑-๖๒.